

CIKKÜNK NYOMÁN

Mesterség és morál

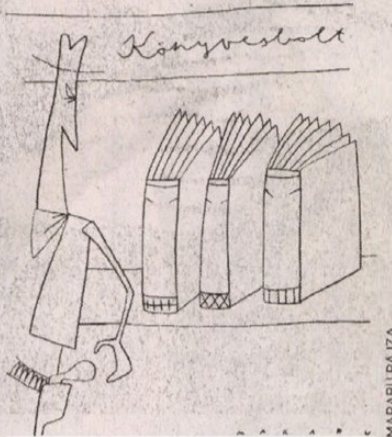
Eörsi István eddig sem tűnt számomra túlzottan skrupulózus alkatú személyiségnek, legutóbbi írása mégis meglepett (*Hadd álmélkodjak egy kicsit*, Népszabadság, március 1.). Először is azzal, hogy egy hat évvel ezelőtt megjelent könyvről írt a pionírok lendületével csaknem egész kolumnás bírálatot, mondván: csak most olvasta. Nem tudom, mentségül szolgál-e vagy kínosabbá teszi a dolgot az a körülmény, hogy ő úgy tudta, a mű csupán négy éve jelent meg, nem lévén tisztában vele, hogy csak a harmadik (2001-es) kiadás jutott el hozzá. A könyv, amelyet **Eörsi** megkapó egyszerűséggel „molett”-nek nevez, nem más, mint *Romsics Ignác* 1999-ben megjelent monográfiája, a Magyarország története a XX. században. A tudományos körökben (s azokon túl is) általános megbecsültségnek örvendő történészprofesszor e műve osztatlan sikert aratott: a magyar történettudomány s a felsőfokú történelemoktatás egyik alapműve. (Utólag még pikánsabbá teszi a dolgot, hogy Romsics közben Széchenyi-díjat kapott – míg **Eörsit** Kossuthal jutalmazták.)

Mielőtt tekintélyelvűséggel vádolna bárki, sietve jelzem: a mű **Eörsi** elismerését is kivívta. Elmondja, hogy az roppant adatgazdag, rendkívül jól szerkesztett, s hogy abból maga is rengeteget tanult. Továbbá, hogy a szerző nem híz sem az egyik, sem a másik, sem a harmadik irányba („nem kádárista és nem is horthyista, egyáltalán semmilyen »ista«-nak nem nevezném”).

Romsics tehát távolságtartó és tárgyilagos, ám **Eörsinek** – paradox módon – épp ez a baja vele. Hogy nem vállalja „az igazmondás kíméletlen formáit”, s hogy „mindvégig el akarja kerülni az erkölcsi ítélezést”. Szerintem aki erkölcsi ítélezést és kíméletlen igazmondást vár el a történettől, az nincs tisztában az utóbbi szakmájának elemi normáival. A publicista, az író, a magánember szubjektivitását és affektivitását kéri számon attól, akinek objektivitást és racionalitást ír elő a mestersége. **Eörsi** többek között Németh Lászlónak egy, a kádári konszolidáció idején tett lojális, ha tetszik, behódoló nyilatkozatát idézi, melyet Romsics sze-

rinte el akar kenni. Feleleveníti, hogyan fogadta ő annak idején a szóban forgó szöveget: „emlékszem a kétségbeesés és megvetés rohamára, amely elfogott”. **Eörsi István** Kádár börtönében ült. Akkori indulatai érthetőek voltak – s ma is méltók a tiszteletre. De ezeket állítani a megítélés mércéjéül a korszakot fél évszázad távlatából vizsgáló tudósnak: teljes képtelenség.

Am ennél – sajnos – nagyobb bajok is vannak. **Eörsi** nemcsak nem ismeri föl és el a történetmesterség szakmai normáit, de egyenesen morális hibának véli azok Romsics általi alkalmazását. Nem csupán „a kellemetlen konfliktusok elkerülésének óhaját” fedezi föl

bennük, hanem „a konszolidált Kádár-korszak mentalitására”, mi több: „játékszabályaira”, mi még több: „erkölcsi reflexeire” is ráismer azokban.

Na, itt: a morálnál álljunk meg egy szóra. Az előbb említett Németh László-esetnél **Eörsi** idéz egy mondatot, majd ezt írja: „Romsics ebben a bájos megfogalmazásban önkritikát vél felfedezni.” Csakhogy **Eörsi** a szóban forgó mondatot nem Romsics könyvéből idézi. Hanem a korabeli börtönűjságból. Romsics tehát nem ebben a mondatban, hanem Németh egész szövegében (nyilván annak más mondataiban) vélt önkritikát felfedezni. Kérdezem, az ilyen, finoman szólva: filológiai pontatlanság, kevésbé finoman: csúsztatás hogyan viszonyul **Eörsi István** mestersége, az írás erkölcsi szabályaihoz?

Nem lennének ilyen teatrális, ha egyedi esetről volna szó. De nem ez a helyzet. Kádár Jánost illetően **Eörsi** így fogalmaz: „Romsics azt állítja *hőséről*, hogy...”, majd idézi, mit állít. Azt, hogy: „hatása, befolyása a legújabb kori magyar történelemre... ezért rendkívüli, csak a legnagyobbakéhoz mérhető”. A „hős” szónak (melyet én kurzíváltam) kettős jelentése van, az egyik: a mű szereplője, a másik: hérosz. **Eörsi** – talán észre sem veszi – ezzel a kettősséggel manipulál (tegyük hozzá: nem Kádár-monográfiáról van szó!), amikor a „hős”-t odacsúsztatja a Romsicstól idézett mondat elé. Amelyet ráadásul csak félig idéz. Az „ezért” szó (szintén az én kiemelésem) a Romsics-mondat azon részére utal, amely megszorítja a Kádár hatásáról tett állítást: hogy tudniillik ő mindenkinél hosszabb ideig, 32 évig volt a hatalom csúcsán. A mondat első felét azonban **Eörsi** elhagyja, s mindezzel azt sugallja: Romsics a legnagyobb történelmi személyiségekhez fogható hősnak tartja Kádárt.

Hasonlóan jár el másutt is, újra csak kulcsfontosságú helyen. Ahol azon háborodik föl, miként lehet, hogy valaki „így kezdjen el egy mondatot: »A parlamentarizmus és a jogállamiság évszázados hagyományainak, valamint a Kádár-korszak gazdasági reformjainak, kulturális liberalizmusának, politikai toleranciájának és a társadalom egyre markánsabb polgárosodásának köszönhetően...«” **Eörsinek** ezzel szemben súlyos fönntartásai vannak. Am ismét nem idézi a mondat másik felét, amelyből világosan kiderül(ne), hogy Romsics itt sem általános érvénnyel, hanem megszorítással fogalmazott: csak azt indokolta, miért indult korábban a rendszerváltoztató folyamat nálunk és Lengyelországban, mint mondjuk, Romániában és az NDK-ban.

Folytathatnám még, de talán ennyi is elég, hogy – kissé tiszteletlenül – föltegyem a kérdést: miféle előjárás az, amikor valaki vitapartneré saját kezűleg megcsönkolt félmondataival vitatkozik? Ebben az eljárásban vajon melyik múltbeli korszak „erkölcsi reflexei” érhetők tetten?

DEBRECZENI JÓZSEF

Megint álmélkodni kényszerülök

A *Hadd álmélkodjak egy kicsit* című cikkemben így határoztam meg a Kádár kor erkölcsi arculatának legszembeszökőbb vonását: „... a közszereplők, ha módjuk nyílt erre, elhallgatták, elfojtották, elfelejtették a számukra kínos konfliktusokat, és akik erre nem voltak hajlandók, azokat kiközösítették magukból”. A cikk megírására az készítette, hogy elolvastam Romsics Ignác Magyarország története a XX. században című nagyszabású, igen informatív munkáját, és álmélkodva tapasztaltam, hogy a kádáristának semmiképp sem nevezhető szerző, miközben a történelmi igazság bemutatására törekszik, ösztönös következetességgel érvényesíti munkájában a Kádár-korszak erkölcsi reflexeit és spontán mentalitását. Vagyis az igazságot a közvélemény megosztása nélkül óhajta kifejtetni, és ennek érdekében kíméletet tanúsít azokkal a történelmi szereplőkkel szemben – cikkemben Teleki Pált, Horthy Miklóst, Németh Lászlót és Kádár Jánost említettem –, akiknek éles bírálat vagy mentegetése felháborítaná könyve olvasóinak egyik vagy másik felét. Így hát a történelmi igazság, mely Romsicsnak is drága, olykor a háttérbe húzódik, s így lehetővé teszi az erre hajlamos olvasóknak, hogy ne vegyen róla tudomást.

Most megint álmélkodásra kényszerülök. **Debreczeni József** megtámadta cikkemet, de olyan furcsa módon, hogy bíráló megjegyzéseinek többsége nem vonatkozik rá. Egyszerű megállapításaimat – például azt, hogy Kádár hatása nem mérhető a legnagyobb hatású politikusok közé tartozik, mert az ő roppant hatásának minősége silány – tökéletesen érdektelen nyelvi machinációkkal próbálja hitelteleníteni. Mondandóm helyett gyakran idézési technikákra koncentrál, ezt akarja kész hírbe keverni, ahelyett, hogy a szövegemben kifejezett gondolattal bajlódna. Vagy: nehezményezi, hogy egy hat évvel ezelőtt

megjelent könyvet bírálok meg. Csakhogy én nem egy könyvről írtam bírálatot, hanem a kádárista erkölcsi reflexek továbbélésének egy meghökkentő változatáról, ami elsőrendű publicisztikai feladat. És miért ne foglalkozhatnék egy régebben megjelent könyvvel, ha ez néhány fontos vonatkozásban megőrizte időszerűségét? Holnap talán Tacitust kerítem sorra: ő még Romsicsnál is idősebb. A hatalom és az erkölcs összefüggéseiről Shakespeare-en kívül senki sem írt nála találób elemzéseket. Mekkora határozott volna Debreczeninek ezen a mondatán: „Szerintem, aki erkölcsi ítélezést és kíméletlen igazmondást vár el a történettől, az nincs tisztában az utóbbi szakmájának elemi normáival.” Az erkölcsi ítélezést persze nem voluntarista aktus, hanem a történet objektív szemléletéből fakad. A nagy történész objektíven ábrázolja, hogy milyen ember volt Néző vagy Augustus, és az így kikerekedő kép erkölcsi ítéletet sugároz.

Amikor Debreczeni azt állítja, hogy az erkölcsi ítélezést és a kíméletlen igazmondás nem történeti feladat, akkor legnagyobb ámulatomra maga is kádárista reflexeket villogtat. Kádár különbenek egy rossz lelkiismeretű értelmiséggel kötött, amely még ma sem bírja elviselni az erkölcsi ítélezést és a kíméletlen igazmondást. Az író ne politizáljon, a történész ne ítélkezzen, a filozófus pedig ne bajlódjon az igazsággal – ilyen bölcsességeket hoztunk magunkkal Kádár országból a pluralista demokráciába. Debreczeni azzal is álmélkodásra késztet, hogy meg sem próbálja cáfolni példáimat, amelyek bizonyítják, hogy a közvéleményt megosztó történelmi személyeket Romsics olykor eltávolítja a cselekvés előteréből, vagy minimalisra csökkentve káros szerepüket, persze anélkül, hogy nyíltan szépíteni próbálna a szépíthetlent. Pedig fejtegetésem ezekre a példákra épül fel. Debreczeni csak egyetlenegyvet ragad ki

közülük. Cikkemben idézem Romsicsot: „... Németh László 1959 szeptemberében Moszkvába látogatott, s ott önkritikus elemeket sem nélkülöző beszédet mondott az orosz kultúra nagyszerűségéről és a szocializmus perspektívájáról.” Csakhogy miféle önkritika ez? Németh saját régi orosz-barátságát, az orosz kultúrát és az 1959-es orosz állapotokat dicsérte, és a magyar értelmiség értékesebb részének rokonszenveről biztosította szovjet hallgatóit. Ezzel szemben én Németh László beszédének ezt a mondatát emeltem ki: „Akkor nem vettem észre, mások állapították meg utólag, hogy a kritikus napokban írt cikkeim az egyetlenek, amelyek a polgári demokrácia visszaállítása ellen küzdtek, és a Szovjetunió népeiről tisztelettel szóltak.” Ehhez hozzátettem még: „Romsics ebben a bájos megfogalmazásban önkritikát vél felfedezni, amit nem értek.” Debreczeni joggal jegyezte meg cikke egyetlen találó mondatában, hogy ez csúsztatás, mert Romsics az önkritikát nem az általam idézett mondatra, hanem Németh egész beszédére értette. Idézetem azonban mégis helyénvaló, mert azt adja vissza, ami csak Némethre jellemző, senki másra. 1959-ben még folyt az akasztások, miközben ő a forradalom alatt tanúsított, egyedülálló szovjetbarátságával hengegett Moszkvában. Ez csak azért nem hazaárulás, mert Németh László követte el. De mert ő követte el, Romsics megelégszik a semmitmondó „önkritika” szóval, Debreczeni pedig történészhez méltatlanul tartja a kíméletlen igazmondást. Ez két ok az álmélkodásra.

A szerkesztőség arra kért, hogy válaszom ne legyen hosszabb Debreczeni József cikkénél. Ezért már csak azt kérdelem meg tőle: miért írta meg? Hiszen mindabból, amit leírt, világosan látható, hogy mondandóm nem keltette fel érdeklődését.

EÖRSI ISTVÁN